

Jacek Sobczak¹

Biblioteki w polskim systemie prawnym

II wojna światowa spowodowała niepowetowane straty w zakresie zbiorów bibliotecznych. Zasoby licznych księżnic zostały zdewastowane, zniszczone i spalone przez okupanta, jako świadectwa i przekazy kultury polskiej, bądź w wyniku działań wojennych. Grabieży dokonywały oddziały wojskowe, administracja okupanta. Przypomnieć należy, że konfiskaty dóbr kultury dotyczyły w pierwszym rządzie obiektów sztuki, obrazów, rzeźb, gobelinów, mebli. Biblioteki publiczne zamykano, przy czym zbiory o charakterze naukowym bądź konfiskowano, bądź tak jak Bibliotekę Sejmu i Senatu, a także biblioteki żydowskie wywieziono². Książki rekwirowane w instytucjach i w domach prywatnych na terenie Generalnej Guberni częściowo oddano na przemiał, częściowo zgromadzono w składnicach, które np. w Poznaniu mieściły się w trzech zamkniętych kościołach. Straty bibliotek polskich w wyniku działań wojennych obejmujące tylko zbiory udokumentowane, obejmują 15 mln książek, 75 tys. rękopisów, 22 tys. starodruków, 25 tys. map, 50 tys. rękopisów³ i ponad 70% zasobów bibliotek publicznych i księgozbiorów prywatnych⁴. Nie-

¹ Prof. zw. dr hab. prawa, kierownik Katedry Prawa Ochrony Własności Intelektualnej, prodziekan Wydziału Prawa SWPS Uniwersytet Humanistycznospołeczny.

² A. Mężyński, *Biblioteki naukowe w Generalnym Gubernatorstwie. Fakty i mity*, [w:] A. Mężyński, *Symposia bibliologiczne*, Warszawa 1995, s. 93–123; idem, *Okupacyjne dzieje w księgozbiory Biblioteki Sejmowej*, „Przegląd Sejmowy” 1994, r. 2, nr 4, s. 188–200.

³ Łącznie straty bibliotek wyniosły 22 mln. woluminów. Zniszczeniu uległo 26 tys. bibliotek szkolnych, 4,5 tys. bibliotek oświatowych i 1 tys. bibliotek naukowych.

⁴ „Cenne, Bezcenne, Utracone – Katalog utraconych dzieł sztuki” 2000; A. Stebelski (red.), *Straty archiwów i bibliotek warszawskich w zakresie rękopiśmiennych źródeł historycznych*, Warszawa 1957; G. Jasiński, *Straty kultury polskiej w latach 1933–1945*, „Armia Krajowa, Eseje i Artykuły”, <http://www.polishresistance-ak.org/28%20Artykul.htm> [dostęp: 17.02.2017]; K. Estreicher, *Straty kultury polskiej pod okupacją niemiecką 1939–1944: wraz z oryginalnymi dokumentami grabieży*, Kraków 2003; M. Muszyński, P. Sypniewski, K. Rak (red.), *Sprawozdanie w przedmiocie strat i szkód wojennych Polski w latach 1939–1945*, Warszawa 2007; D. Matelski, *Grabież i restytucja polskich dóbr kultury: od czasów nowożytnych do współczesnych*, t. 1 i 2, Kraków 2006; B. Bieńkowska, W. Kowalski, H. Łaskarzewska, U. Paszkiewicz, S. Waligórski, *Straty bibliotek w czasie II wojny światowej*

powetowane straty poniosła Biblioteka Narodowa w Warszawie, Biblioteka Raczyńskich w Poznaniu i wiele innych. Już we wrześniu 1939 r. spłonęły zbiory raperswilskie, zdeponowane w Bibliotece Narodowej⁵. W wyniku zmian granic poza Rzeczpospolitą znalazły się m.in. biblioteki lwowskie, wileńskie, w których zasoby w szczególności w zakresie rękopisów i wydawnictw periodycznych miały dla kultury polskiej znaczenie podstawowe. Bezpowrotnie rozproszone i w dużej mierze zniszczone zostały także liczne kolekcje prywatne i biblioteki podworskie, zarówno na Wschodzie, jak i z rozpalcerowanych majątków w granicach Rzeczypospolitej pod II wojnie światowej⁶.

Status prawny bibliotek w Polsce po II wojnie światowej określił dekret z dnia 17 września 1946 r. o bibliotekach i opiece nad zbiorami bibliotecznymi⁷. W jego treści stwierdzono, że biblioteki i zbiory biblieczne znajdujące

w granicach Polski 1945. *Wstępny raport o stanie wiedzy*, Warszawa 1994; B. Bieńkowska (red.), *Straty bibliotek polskich w czasie II wojny światowej*, Warszawa 1994.

⁵ A. Mężyński, *Biblioteki Warszawy w latach 1939 – 1945*, Warszawa 2010, passim; H. Łaskarzewska, *Biblioteki warszawskie w latach okupacji. Zasady działania, straty księgozbiorów*, [w:] *Straty Warszawy 1939–1945. Raport*, red. W. Fałkowski, Warszawa 2005, s. 535–563.

⁶ U. Paszkiewicz, J. Szymański (opr.), *Informator o stratach bibliotek i księgozbiorów domowych na terytoriach polskich okupowanych w latach 1939–1945*, Poznań 2002; A. Łuczak, *Zbiory cenne – bezcenne – utracone*, [w:] *Ziemiaństwo wielkopolskie. W kręgu arystokracji*, red. A. Kwilecki, Poznań 2004, s. 192.

⁷ Dz.U. 1946, nr 26, poz. 163. Poprzedzał go Okólnik Resortu Oświaty z dnia 29 listopada 1944 r. w sprawie zabezpieczenia bibliotek i zbiorów bibliecznych. W okresie międzywojennym kwestia statusu bibliotek nie została w sposób całościowy uregulowana, aczkolwiek rozporządzeniem Prezydenta Rzeczypospolitej z 24 lutego 1928 r. o Bibliotece Narodowej (Dz.U. RP 1928, nr 21, poz. 183), ustanowiono Bibliotekę Narodową jako instytucję państwową, podległą Ministrowi Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego. Pamiętać należy także o rozporządzeniu Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego wydane w porozumieniu z Ministrem Spraw Wewnętrznych z dnia 4 lipca 1927 r. w sprawie bezpłatnego dostarczania druków dla celów bibliecznych i urzędowej rejestracji (Dz.U. RP 1927, nr 67, poz. 595 z późn. zm.). Rozporządzenie to zostało uchylone uchwałą Sejmu Rzeczypospolitej z dnia 28 grudnia 1930 r. w sprawie ogłoszenia uchwały Sejmu uchylające rozporządzenie Prezydenta z dnia 10 maja 1927 r. (Dz.U. RP 1930, nr 13, poz. 92). Kwestia dostarczania egzemplarzy bibliecznych została następnie uregulowana ustawą z 18 marca 1932 r. o bezpłatnym dostarczaniu druków dla celów bibliecznych i urzędowej rejestracji (Dz.U. 1932, nr 33, poz. 347), ustanowiono obowiązek dostarczania wszystkich odbitych lub wydanych w państwie druków przeznaczonych do rozpowszechnienia. Ustawie tej towarzyszyło rozporządzenie z dnia 9 lutego 1934 r. Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego wydane w porozumieniu z Ministrem Spraw Wewnętrznych w sprawie bezpłatnego dostarczania druków dla celów bibliecznych i ich urzędowej rejestracji (Dz.U.

się za granicą, a będące własnością w posiadaniu obywateli polskich, uznaje się za narodowe mienie kulturalne, powołane do służenia dobru ogólnemu. Dokonano podziału bibliotek (art. 1 ust. 3) na publiczne, tj. utrzymywane przez państwo lub inne związki publicznoprawne, społeczne, stanowiące własność stowarzyszeń lub instytucji społecznych, prywatne, stanowiące własność instytucji lub osób prywatnych przystosowane do społecznego udostępniania zbiorów oraz domowe nieprzystosowane do społecznego udostępniania ich zbiorów, lecz służące wyłącznie do osobistego użytku ich właścicieli. Zawarowano przy tym, iż dekret nie dotyczy bibliotek domowych, z wyjątkiem przypadków, kiedy udostępniają one swoje zasoby w celach zarobkowych. Stwierdzono, że dekret „w celu prowadzenia w społeczeństwie jednolitej działalności kulturalnej, za pomocą książek i bibliotek oraz umożliwienia każdemu obywatelowi korzystania ze zbiorów bibliotecznych całego kraju, tworzy ogólnokrajową sieć bibliotek publicznych, utrzymywane przez państwo, lub inne związki publiczno-prawne” (art. 2 ust. 1). Minister oświaty uzyskał jednak kompetencje włączenia do sieci bibliotek publicznych bibliotek społecznych i prywatnych bez zgody właścicieli, a także przejmowania takich bibliotek i oddawania je w formie depozytu zakładom szkolnym i naukowo-badawczym – jednak z wyjątkiem przypadków, kiedy biblioteka jest warsztatem pracy właściciela. Jest rzeczą interesującą i wymagającą odrębnych badań czy w tym zakresie dekret ten został wprowadzony w życie, a jeśli tak, to w jakim zakresie.

Naczelny nadzór i opiekę nad bibliotekami i zbiorami bibliotecznymi powierzono ministrowi oświaty, przydając mu kompetencje ustalania sieci bibliotek publicznych, wydawania wytycznych, co do ich organizacji i działalności oraz określenia kwalifikacji wymaganych do zajmowanych stanowisk bibliotekarzy zatrudnionych w bibliotekach publicznych i wypożyczalniach dochodowych⁸. Ogólnokrajowa sieć bibliotek publicznych w myśl art. 6 wspomnianego

1934, nr 17, poz. 137 z późn. zm.). Rozporządzenie z 1934 r. utraciło moc obowiązującą po II wojnie światowej wraz z wejściem w życie rozporządzenia Ministra Oświaty wydane w porozumieniu z Ministrami Administracji Publicznej, Ziem Odzyskanych oraz Kultury i Sztuki w sprawie bezpłatnego dostarczania druków dla celów bibliotecznych i urzędowej rejestracji (Dz.U. 1947, nr 64, poz. 374 z późn. zm.). W przedmiocie egzemplarzy obowiązkowych zob. M. Gołda-Sobczak, *Status egzemplarzy obowiązkowych a powinności wydawców prasy jako czynniki w polityce kulturalnej państwa*, [w:] *Zawód dziennikarza wobec współczesnych wyzwań*, red. T. Kononiuk, K. Kakareko, Warszawa 2016, s. 45–58.

⁸ W wykonaniu treści tego przepisu, jednak głównie po wejściu w życie ustawy z 31 października 1951 r. o przekazaniu Ministrowi Kultury i Sztuki zakresu działania Ministra Oświaty w przedmiocie bibliotek i zbiorów bibliotecznych (Dz.U. 1951, nr 58, poz. 400), wydano szereg zarządzeń normujących te sprawy, aczkolwiek nie uregulowa-

dekretu objęła sieć bibliotek szkolnych, powszechnych i naukowych. Jednocześnie stwierdzono, że sieć bibliotek publicznych tworzą biblioteki gminne (miejskie i wiejskie), powiatowe i wojewódzkie (art. 9 ust. 1). Ustalono przy tym, że biblioteki publiczne miast wojewódzkich pełnić mają rolę bibliotek regionalnych, gromadząc pełne piśmiennictwo i inne dokumenty odnoszące się do obszaru województwa. Zawarowano jednak, że minister oświaty może prawa i obowiązki biblioteki regionalnej przenieść na inną bibliotekę w określonym województwie. Nie objęte siecią biblioteki: szkół prywatnych instytucji naukowych, publicznych i urzędów, szpitalne, więzienne, społeczne, związków zawodowych, partii politycznych, fabryk i przedsiębiorstw winny, jak wskazano w dekreście, pracować w ramach statutów własnych lub statutów instytucji powołujących ich do życia.

Dekret z 17 kwietnia 1946 r. został uchylony ustawą z dnia 9 kwietnia 1968 r. o bibliotekach⁹. Powtórzono w niej stwierdzenie, że „biblioteki, ich zbiory i urządzenia są dobrem narodowym”. Biblioteki w myśl ustawy „służą rozwojowi nauki, kultury i gospodarki narodowej oraz socjalistycznemu wychowaniu społeczeństwa”. Obywatelom przyznano prawo do korzystania z bibliotek na zasadach określonych w ustawie. Wskazano, że przepisy ustawy stosuje się do bibliotek państwowych i jednostek organizacyjnych, i instytucji państwowych, bibliotek Polskiej Akademii Nauk i jej placówek, innych bibliotek, które na zasadach określonych w tej ustawie zostaną włączone do Ogólnokrajowej Sieci Bibliotecznej. Zauważono przy tym, że biblioteki państwowe

ł o kwestii dotyczących kwalifikacji wymaganych do zajmowania stanowisk bibliotekarzy. Wśród wspomnianych zarządzeń znalazły się: zarządzenie z 2 kwietnia 1950 r. w sprawie gromadzenia, przechowywania i wyjątkowego udostępniania w bibliotekach druków wycofanych z obrotu (M.P. 1950, nr A-99, poz. 1249); zarządzenie z 28 lipca 1952 r. w sprawie Centralnego Katalogu Księgoznawstwa (M.P. 1952, nr A-69, poz. 1048); zarządzenie z 15 października 1952 r. w sprawie nadania tymczasowego statutu Bibliotece Śląskiej w Katowicach (M.P. 1952, nr A-97, poz. 1496); zarządzenie z dnia 11 listopada 1952 r. w sprawie ustalenia kategorii publicznych bibliotek powszechnych (M.P. 1952, nr A-97, poz. 1497); zarządzenie z dnia 3 września 1953 w sprawie nazw publicznych bibliotek powszechnych (M.P. 1953, nr A-84, poz. 1002); zarządzenie z 23 grudnia 1953 w sprawie wypożyczania międzybibliotecznego (M.P. 1954, nr A-19, poz. 336); zarządzenie z 28 kwietnia 1956 r. w sprawie ramowych regulaminów wypożyczalni i czytelni w publicznych bibliotekach powszechnych (M.P. 1956, nr 42, poz. 522); zarządzenie z 8 sierpnia 1956 r. w sprawie nadania statutu gromadzkim bibliotekom publicznym (M.P. 1956, nr 69, poz. 853); zarządzenie z 16 marca 1965 r. w sprawie międzybibliotecznej wymiany druków zbędnych (M.P. 1965, nr 17, poz. 74)

⁹ Dz.U. 1968, nr 12, poz. 63 z późn. zm.

i biblioteki PAN i jej placówek, do których stosuje się przepisy ustawy stanowią sieć resortową¹⁰. W treści ustawy uregulowano także status bibliotek naukowych¹¹, fachowych, szkolnych i pedagogicznych, publicznych, a także status pracowników bibliotek¹².

Ustawa z dnia 9 kwietnia 1968 r. o bibliotekach straciła moc na podstawie art. 31 ustawy z 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach¹³. W ustawie tej raz jeszcze stwierdzono, że „Biblioteki i ich zbiory stanowią dobro narodowe oraz służą zachowaniu dziedzictwa narodowego. Biblioteki organizują i zapewniają dostęp do zasobów dorobku nauki i kultury polskiej oraz światowej” (art. 3 ust. 1 ustawy z dnia 27 czerwca 1997 r.). Prawo do korzystania z bibliotek, jak stwierdzono w ustawie, ma charakter powszechny i winno odbywać się na zasadach ogólnych. Ważne jest, że w myśl art. 2 wspomnianej ustawy w zakresie nieuregulowanym jej treścią do bibliotek stosuje się odpowiednio przepisy

¹⁰ Zauważyć należy, że w renomowanym programie LEX OMEGA, wydawanym przez Wolters Kluwer treść art. 12 ust. 2 podawana jest z błędem, powielanym następnie bezkrytycznie w wielu artykułach, opracowaniach i wydawnictwach. Stwierdzono tam bowiem, że „Biblioteki państwowe określone w ust. 1 podlegają ministrowi lub przez niego nadzorowane, stanowią sieć sportową” [sic! przyp. – J.S.] „w ramach ogólnokrajowej sieci bibliotecznej”. Tymczasem w tekście zamieszczonym w Dzienniku Ustaw napisano „stanowią sieć resortową”.

¹¹ Wykaz bibliotek zaliczonych do bibliotek naukowych przynosi uchwała nr 269 Rady Ministrów z dnia 20 sierpnia 1968 r. w sprawie ustalenia wykazu bibliotek zaliczonych do bibliotek naukowych (M.P. 1968, nr 36, poz. 253 z późn. zm.).

¹² Przypomnieć wypada, że w myśl pierwotnego tekstu w art. 34 ust. 1 stwierdzono, że biblioteki organizacji spółdzielczych, społecznych i innych instytucji niepaństwowych oraz osób prawnych, a także organizacji i instytucji nieposiadających osobowości prawnych, niewchodzące w skład ogólnokrajowej sieci bibliotecznej oraz zbiory materiałów bibliotecznych tych organizacji i instytucji „podlegają rejestracji w organie do spraw kultury, prezydium właściwej powiatowej rady narodowej”. Należy w tym miejscu zauważyć, że tekst art. 34 w renomowanym wydawnictwie Wolters Kluwer umieszczony w „Zakładce” odnoszącej się do treści skreślonej przez art. 1 pkt 11 i art. 21 ustawy z dnia 17 maja 1990 r. o podziale zadań i kompetencji określonych w ustawach szczególnych organy gminy a organy administracji rządowej oraz o zmianie niektórych ustaw, zawiera dość przykry błąd, a mianowicie podano tam „biblioteki organizacji społecznych [sic! przyp. – J.S.], społecznych i instytucji niepaństwowych...”, zamiast „biblioteki organizacji spółdzielczych, społecznych i innych instytucji niepaństwowych...”. Liczbę pomyłek odnoszących się zarówno do tej ustawy, jak i innych w programie LEX OMEGA Wolters Kluwer jest tak wielka, że budzi poważne obawy czy bez zastrzeżeń można korzystać z tego programu.

¹³ Jt. Dz.U. 2012, poz. 642 z późn. zm.

o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej¹⁴. Jednak jakkolwiek z wyroku Wojewódzkiego Sądu Administracyjnego z dnia 9 kwietnia 2008 r. III SA/WR/114/08 wynika, że generalnie niedopuszczalne jest prowadzenie działalności gospodarczej przez bibliotekę, co podziela ją także organy administracji¹⁵, to jednak, jak wynika z wyroku Naczelnego Sądu Administracyjnego, biblioteka może dodatkowo prowadzić odpłatną działalność inną niż wymieniona w art. 4 ustawy z 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach przy założeniu, że

¹⁴ Stwierdzenie to okazało się dość niebezpieczne w praktyce, iż zdarzyło się, że poszukując środków finansowych, Rada Gminy Dzierżoniów podjęła uchwałę, w której stwierdziła, że obowiązkiem dyrektora biblioteki jest uzyskanie opinii wójta tej gminy w sprawie regulaminu biblioteki oraz, że „źródłem finansowania biblioteki jest działalność gospodarcza”. Rozpoznając tę sprawę Wojewódzki Sąd Administracyjny stwierdził, że rada wspomnianej gminy przekroczyła w tej uchwale swe kompetencje, umożliwiając prowadzenie działalności gospodarczej gminnej jednostce organizacyjnej, jaką jest biblioteka wobec wyraźnego zakazu ustawowego. Zob. wyrok Wojewódzkiego Sądu Administracyjnego we Wrocławiu z dnia 9 kwietnia 2008 r. III SA/Wr 114/08, LEX nr 507846. Zauważyć należy, że niewątpliwym jest, iż u źródeł tej uchwały leżała chęć zmarginalizowania pracy biblioteki, uzależnienia jej funkcjonowania od osiągniętych dochodów, co w praktyce musiałyby doprowadzić do likwidacji bibliotek, jako jednostki nierentownej i niesamofinansującej się. W publicystyce od dawna zauważa się istniejącą w gminach i w powiatach tendencję do szukania oszczędności w obszarze kultury, co prowadzi do ograniczania funkcjonowania, a później zamykania kin, muzeów, ośrodków kultury, a także tam gdzie tylko jest możliwe przedszkoli, szkół. O tym, że pomysł gminy Dzierżoniów nie był odosobniony, świadczy rozstrzygnięcie nadzorcze Wojewody Mazowieckiego z 8 kwietnia 2014 r. LEX – S. 4131.4.2014.HL., w którym stwierdzając nieważność uchwały Rady Miejskiej w Węgrowie podkreślono, że istnieje zakaz prowadzenia przez bibliotekę, której organizatorem jest jednostka samorządu terytorialnego jakiejkolwiek działalności gospodarczej. Zob. także w podobnych sprawach rozstrzygnięcia nadzorcze Wojewody Dolnośląskiego: z dnia 25 listopada 2012 r. NKII0911 – 3/508/09; z dnia 16 lipca 2012 r. NK-N14.4131.670.2012.MW2; z dnia 27 sierpnia 2012 r. NK – N17.4131.247.2012.RJ1 z dnia 31 października 2012 r. NK – N12.4131.678.2012.BSZ2. oraz z dnia 30 listopada 2012 r. NK – N1. 4131.1048.2012. RB; Wojewody Warmińsko-Mazurskiego z dnia 29 listopada 2011 r. PN.4131.395.11. Próba obchodzenia wyraźnych zakazów bywa łączeniem bibliotek publicznych z bibliotekami gminnymi, co odbywa się częstokroć pod hasłem powiększenia zbiorów, przybliżania zasobów bibliotecznych społeczeństwu, skomasowania środków itd. Niekiedy biblioteki podporządkowuje się formalnie instytucjom kultury, np. centrum kultury. Pojawiają się niekiedy głosy o potrzebie scalenia bibliotek publicznych z bibliotekami parafialnymi, tam gdzie one istnieją. Może to rodzić obawy o ograniczanie możliwości dostępu do zbiorów przez osoby niewierzące lub innowierców, a także o to, że część zasobów może zostać uznana za niegodną udostępniania.

¹⁵ M.in. zob. rozstrzygnięcie nadzorcze Wojewody Mazowieckiego z 8 kwietnia 2014 r. LEX-S.4131.4.2014.HL.

nie będzie ona kolidowała z realizacją podstawowych celów tej instytucji¹⁶. Stanowisko to zostało powtórzone w wyroku NSA z dnia 28 września 2016 r.¹⁷

Ustawodawca w treści ustawy nie zdefiniował pojęcia biblioteki, wskazując jedynie, że do podstawowych zadań bibliotek należy: gromadzenie, opracowywanie, przechowywanie i ochrona materiałów bibliotecznych, obsługa użytkowników, przede wszystkim udostępnianie zbiorów oraz prowadzenie działalności informacyjnej, zwłaszcza informowanie o zbiorach własnych, zbiorach innych bibliotek, muzeów i ośrodków informacji naukowej, a także współdziałanie z archiwami w tym zakresie. Do zadań bibliotek może – jak stwierdzono w ustawie należeć także prowadzenie działalności bibliograficznej, dokumentacyjnej, naukowo-badawczej, wydawniczej, edukacyjnej, popularyzatorskiej i instrukcyjno-metodycznej¹⁸.

¹⁶ Wyrok NSA z dnia 3 września 2013 r., II OSK 1698/13 ONSA i WSA 2015, nr 4, poz. 80, LEX nr 1559451. W uzasadnieniu orzeczenia NSA stanął na stanowisku, że skoro zgodnie z art. 2 ustawy o bibliotekach w zakresie nieuregulowanym tą ustawą, stosuje się odpowiednio przepisy ustawy o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej, to należy uznać, że możliwe jest odpowiednie stosowanie przepisów tej ustawy w kwestii wykonywania innych zadań, niż zadania biblioteczne wskazane w ustawie. Ważne jest przy tym, że stosownie w art. 3 ust. 3 ustawy z 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej jt. Dz.U. 2012, poz. 406 z późn. zm. w zakresie nieuregulowanym przepisami tejsze ustawy, dotyczącymi organizowania i prowadzenia działalności kulturalnej oraz przepisami o działalności użytku publicznego i o wolontariacie, stosuje się przepisy o prowadzeniu działalności gospodarczej.

¹⁷ II OSK 2062/16 LEX nr 2119856. Godzi się zauważyć, że w wyroku NSA z 30 marca 2016 r. I FSK1907/14 stwierdzono, że kaucje i opłaty za niezwrócenie książki w terminie lub w oddanie jej w złym stanie są bez podatku, bo nie ma związku z jej zapłatą, a usługami świadczonymi przez samorządowe jednostki kultury. Orzeczenie to dość obszernie udokumentowane z odwołaniem się do dyrektyw Rady: z 28 listopada 2006 r. 2006/112/WE oraz z 17 maja 1977 r. 77/388/EWG oraz wyroków Trybunałów Sprawiedliwości Unii Europejskiej, nie do końca wydaje się przekonywujące, co do związku prawnego między usługodawcą a usługobiorcą w zakresie świadczeń wzajemnych. Przy okazji dodać należy, że jak wynika z pisma Urzędu Zamówień Publicznych (brak daty i sygnatury) www.uzp.gov.pl nabywanie materiałów bibliotecznych przez biblioteki jest objęte zakresem wyłączenia na podstawie przepisu art. 4 pkt 8b ustawy z dnia 29 stycznia 2004 r. prawo zamówień publicznych (t.j. Dz.U. 2015, poz. 2164).

¹⁸ W literaturze wskazuje się niekiedy, że biblioteka ma zadania dokumentacyjne, intelektualne, edukacyjne, informacyjne, estetyczne, rozrywkowe, substytucyjne. Por. J. Wojciechowski, *Bibliotekarstwo: kontynuacje i zmiany*, Kraków 2001, s. 12. Czasami zauważa się, że do podstawowych funkcji biblioteki należy planowe gromadzenie księgozbioru, jego opracowywanie zgodnie z obowiązującymi przepisami i normami, przechowywanie księgozbioru w odpowiednim układzie, zabezpieczanie przed zniszczeniem informowanie o jego zawartości

Zgodzić się należy ze stanowiskiem doktryny, że nie każdy podmiot, który posługuje się w swojej nazwie oznaczeniem „biblioteka”, jest biblioteką w rozumieniu ustawy, a jedynie taki, który wypełnia zadania biblioteki określone w art. 4 ustawy o bibliotekach z 27 czerwca 1997 r.¹⁹ Tak więc czy jakaś instytucja jest biblioteką nie decyduje nazwa, lecz to czy realizuje one zadania wskazane w ustawie. Utworzenie biblioteki nie wymaga obecnie od jej organizatora spełnienia jakichkolwiek wymogów formalnych, rejestracji bądź zgłoszenia²⁰. Biblioteką w sensie administracyjnym jest jednostka wyodrębniona organizacyjnie w takim stopniu, który umożliwia jej samodzielną realizację zadań wskazanych w treści art. 4²¹.

W judykaturze zwraca się uwagę, że zgodnie z art. 10 ustawy z 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach, biblioteka może stanowić samodzielną jednostkę organizacyjną albo wchodzić w skład innej jednostki. Jednak w myśl art. 13 ust. 7 tejże ustawy, wprowadzonym do tej tekstu ustawą z 27 lipca 2001 r. o zmianie ustawy o bibliotekach, biblioteki publiczne nie mogą być łączone z innymi instytucjami oraz z bibliotekami szkolnymi oraz pedagogicznymi. Dokonując wykładni tych norm stwierdzono, że sprzeczność między nimi jest jedynie pozorna. Zauważając, że art. 10 ma charakter ogólny i wyznacza formę organizacyjną biblioteki, stwierdzając że może być ona samodzielną jednostką organizacyjną, względnie wchodzić w skład innej jednostki. Nie zawarto jednak w ustawie kwantyfikatora, który określałby, jak należy rozumieć pojęcie „jednostki”. Jak wywiedziono w wyroku Wojewódzkiego Sądu Administracyjnego w Gliwicach z 3 lipca 2008 r.²² pod pojęciem „innej jednostki” należy rozumieć „gminną jednostkę organizacyj-

oraz udostępnianie użytkownikom. Podkreśla się przy tym, że w zbiorach biblioteki znajdują się nie tylko książki i czasopisma, ale także rękopisy, dokumenty, przekazy kartograficzne, graficzne, fotograficzne, zapisy dźwięku i obrazu. Zob. A. Birenmajer, B. Kocowski, J. Trzynadłowski (red.), *Encyklopedia wiedzy o książce*, Wrocław–Warszawa–Kraków 1971, s. 181–182.

¹⁹ B. Jewuła, S. Stanisławska-Kloc, *Prawo autorskie a działalność bibliotek (licencja dla bibliotek z art. 28 ust. pr. aut. i pr. pokr.)*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego, Prace z Prawa Własności Intelektualnej” 2008, z. 102, s. 118–140.

²⁰ A. Niewęglowski, *Prawnoautorskie aspekty udostępniania utworów w działalności bibliotek*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego. Prace z Prawa Własności Intelektualnej” 2012, z. 115, s. 68–89.

²¹ Warto zauważyć, że jedynie niektóre biblioteki posiadają prawo osobowości prawną, jak np. Biblioteka Narodowa. Ustawa o bibliotekach nie reguluje uzyskiwania podmiotowości prawnej przez biblioteki, mimo że podejmuje problem funkcjonalnego (organizacyjnego) wyodrębniania bibliotek. Zob. A. Niewęglowski, *Prawnoautorskie aspekty udostępniania utworów...*, s. 72–73.

²² IV SA/GI 65/08.

ną". Zauważono przy tym, że art. 13 ust. 7 nie posługuje się terminem jednostki, a pojęciem „instytucja”. To ostatnie pojęcie odnosi się do organizacyjnego (funkcjonalnego) wyodrębnienia biblioteki. Tak więc biblioteka nie może być częścią jednostki organizacyjnej bez funkcjonalnego wyodrębnienia.

Biblioteki mogą być więc osobami prawnymi, np. fundacjami lub jednostkami organizacyjnymi niebędącymi osobami prawnymi, którym ustawa przyznaje zdolność prawną. Mogą mieć charakter jednostek organizacyjnych, mających osobowość prawną, mimo że wchodzi w skład jednostki, która też ma osobowość prawną. Ponadto mogą być to także biblioteki bez podmiotowości cywilnoprawnej, mimo że wchodzi w skład osoby prawnej. Dobrym przykładem może być tu biblioteka główna jakiejś uczelni. W końcu mogą istnieć biblioteki, jako jednostki organizacyjnej bez podmiotowości prawnej, wchodzące w skład jednostek organizacyjnych, które także nie mają podmiotowości prawnej. Jest to konsekwencją faktu, że z art. 8 ust. 3 pkt 3 ustawy o bibliotekach wynika, że organizatorami bibliotek mogą być jednostki organizacyjne nieposiadające osobowości prawnej.

W treści art. 14 ustawy o bibliotekach wskazano, że biblioteki, których organizatorami są podmioty wymienione w treści art. 8 są ogólnie dostępne i bezpłatne. Jednocześnie wskazano, że możliwe jest pobieranie opłat za: usługi informacyjne, bibliograficzne, reprograficzne²³ oraz wypożyczenia międzybiblioteczne, wypożyczenia materiałów audiowizualnych, niezwrócenie w terminie wypożyczonych materiałów bibliotecznych, uszkodzenie, zniszczenie lub niezwrócenie materiałów bibliotecznych oraz z tytułu kaucji za wypożyczone materiały biblioteczne. Wysokość tych opłat nie może jednak przekraczać kosztów wykonania usługi, a zasady i warunki korzystania z biblioteki określa regulamin nadany przez jej dyrektora.

²³ Warto zauważyć, że biblioteki interpretowały treść art. 30 ustawy o prawie autorskim i prawach pokrewnych, uchylonego przez art. 1 pkt 13 ustawy z dnia 11 września 2015 r. o zmianie ustawy o prawie autorskim i prawach pokrewnych oraz ustawy o grach hazardowych Dz.U. 2015, poz. 1639, w ten sposób, że mogą sporządzić kopię utworu nie większą niż jeden arkusz wydawniczy, tj. ok. 22 stron maszynopisu. W literaturze podnoszono, że żadna regulacja prawa autorskiego ani innej ustawy nie zobowiązywała bibliotek do wykonywania na rzecz czytelników kserokopii utworów w całości, a skoro tak, to ograniczanie przez biblioteki powielanych stron trudno uznać za niedozwolone. Wskazywano jednak, że prawo autorskie nie przyznaje bibliotekom generalnego upoważnienia do reprodukcji egzemplarzy utworów w całości na indywidualne zamówienie. Zob. A. Niewęglowski, *O kopiowaniu książek przez biblioteki*, „Ius Novum” 2015, nr 1, s. 141 i n. Por. w tym przedmiocie także: *Przejście autorskich praw majątkowych i dozwolony użytek chronionych utworów. Komentarz do wybranych przepisów*, „Lexis Nexis” 2012.

Ustawodawca przesądził, że materiałami bibliotecznymi są w szczególności także dokumenty zawierające utrwalony wyraz myśli ludzkiej, przeznaczone do rozpowszechniania niezależnie od nośnika fizycznego i sposobu zapisu treści, a zwłaszcza dokumenty graficzne (piśmiennicze, kartograficzne, ikonograficzne i muzyczne, dźwiękowe, wizualne, audiowizualne i monograficzne). Ustawodawca zawarował, że zbiory bibliotek mające wyjątkową wartość i znaczenie dla dziedzictwa narodowego stanowią w całości lub w części narodowy zasób biblioteczny, który podlega szczególnej ochronie (art. 6 ust. 1 ustawy o bibliotekach). Uzasadnia to działanie Rady do spraw Narodowego Zasobu Bibliotecznego, działającej przy ministrze właściwym do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, której nie należy mylić z Krajową Radą Biblioteczną²⁴.

Do narodowego zasobu bibliotecznego zaliczane są zbiory biblioteki mające wyjątkową wartość i znaczenie dla dziedzictwa narodowego, unikatowe i spełniające jedno z następujących kryteriów, a mianowicie posiadają: wartość historyczną, wartość dla nauki, wartość dla kultury, wartość artystyczną. W rozporządzeniu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 4 lipca 2012 r. w sprawie narodowego zasobu bibliotecznego wskazano kategorie rysunków, grafik, fotografii, filmów, rękopisów, publikacji, kolekcji bibliotecznych i innych materiałów bibliotecznych należących do narodowego zasobu bibliotecznego,

²⁴ Rada ta liczy dziesięciu członków, powoływana jest przez ministra właściwego do spraw kultury na okres czterech lat. W skład jej wchodzi po jednym przedstawicielu ministra właściwego do spraw oświaty, ministra właściwego do spraw nauki, ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych, Biblioteki Narodowej, Biblioteki Jagiellońskiej, Biblioteki Zakładu Narodowego im. Ossolińskich, Polskiej Akademii Nauk i Krajowej Rady Bibliotecznej. Funkcję przewodniczącego pełni dyrektor Biblioteki Narodowej. Do zakresu działania Rady należy opiniowanie wniosków organizatorów bibliotek o włączenie ich zbiorów do Narodowego Zasobu Bibliotecznego oraz przedstawianie ministrowi propozycji dotyczących zatwierdzenia dotyczących tych wniosków; opracowywanie systemu informacji o narodowym zasobie bibliotecznym, wreszcie opracowywanie i przyjmowanie planów dotyczących Narodowego Zasobu Bibliotecznego. Zarządzeniem Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z 1 marca 2012 r. nadano regulamin Radzie do spraw Narodowego Zasobu Bibliotecznego (Dziennik Urzędowy Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego 2012, poz. 6). Kadencja członków wspomnianej Rady powołanych zarządzeniem z 8 czerwca 2012 r. na kadencję 2012–2016 wygasła 31 grudnia 2016 r., a nowi członkowie do chwili oddawania tego manuskryptu do druku, tj. 17 lutego 2017 r. nie zostali powołani. Pojęcie i zakres narodowego zasobu bibliotecznego precyzuje rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 4 lipca 2012 r. w sprawie narodowego zasobu bibliotecznego Dz.U. 2012, poz. 797, zmienione rozporządzeniem tegoż ministra z dnia 16 września 2016 r. Dz.U. 2016, poz. 1548.

przy czym jako jedyne kryterium wskazano wartość, jaką odpowiednie części tego zasobu posiadają. Dokonano jednak niezrozumiałego podziału na te części narodowego zasobu bibliotecznego, które posiadają przewidywaną wartość i które są niższej wartości, ale nadal należą do tego zasobu. Taki podział wydaje się niezbyt jasny i potrzebny, a kryteria fiskalne zastosowane przy tej okazji wysoce zawodne. Fotografia, rękopis, rysunek, który miał określoną wartość w chwili wydawania rozporządzenia w 2012 r., dzisiaj może mieć już wartość całkowicie inną z racji zmieniających się cen i procesów inflacyjnych. Czemu miałyby służyć takie rozróżnienie, także trudne jest do oceny. Narodowy zbiór biblioteczny, jak wskazano w rozporządzeniu, winien zostać ujęty w ewidencji elektronicznej prowadzonej według zasad określonych w rozporządzeniu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego 29 października 2008 r. w sprawie ewidencji materiałów bibliotecznych²⁵. Rozporządzenie z dnia 4 lipca 2012 r. zawiera załącznik, w którym znalazł się wykaz bibliotek posiadających zbiory zaliczone do narodowego zasobu bibliotecznego²⁶.

Krajowa Rada Biblioteczna, działająca przy ministrze właściwym do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, ma za zadanie opiniowanie aktów prawnych dotyczących bibliotek, koordynowanie ogólnokrajowych przedsięwzięć bibliotecznych, stymulowanie rozwoju ważniejszych kierunków polskiego bibliotekarstwa, opiniowanie działań i inicjatyw istotnych dla rozwoju bibliotek oraz dokonywanie okresowej oceny działalności bibliotek i skutecz-

²⁵ Dz.U. 2008, nr 205, poz. 1283. Rozporządzenie to zostało, poprzedzone rozporządzeniem Ministra Kultury i Sztuki z dnia 24 listopada 1998 r. w sprawie ustalenia wykazu bibliotek, których zbiory tworzą narodowy zasób biblioteczny, określenia organizacji tego zasobu oraz zasad i zakresu jego szczególnej ochrony, Dz.U. 1998, nr 146, poz. 955 z późn. zm. To ostatnie rozporządzenie utraciło moc z dniem 2 lipca 2012 r. na podstawie art. 13 pkt 3 ustawy 31 sierpnia 2011 r. o zmianie ustawy o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej oraz niektórych innych ustaw, Dz.U. 2011, nr 2007, poz. 1233.

²⁶ Wykaz ten został uzupełniony rozporządzeniem Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 16 września 2016 r. zmieniającym rozporządzenie w sprawie narodowego zasobu bibliotecznego, Dz.U. 2016, poz. 1548. Do bibliotek tych należą obecnie: Biblioteka Jagiellońska w Krakowie, Biblioteka Narodowa w Warszawie, Biblioteka Elbląska im. Cypriana Norwida w Elblągu, Biblioteka Naukowa Polskiej Akademii Umiejętności i Polskiej Akademii Nauk w Krakowie, Biblioteka Uniwersyteku im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, Biblioteka Zakładu Narodowego im. Ossolińskich we Wrocławiu, Wojewódzka Biblioteka Publiczna im. Witolda Gombrowicza w Kielcach. Niezrozumiałym jest dlaczego w wykazie tym nie znalazła się Biblioteka Kórnicka, będąca jedną z najstarszych bibliotek w Polsce, w której zasobie znalazło się 30 tys. starych druków, ponad 15 tys. rękopisów, w tym rękopisy Adama Mickiewicza i Juliusza Słowackiego. Podobnie trudno dociec dlaczego nie wymieniono we wspomnianym wykazie Biblioteki Gdańskiej PAN.

ności polityki bibliotecznej (art. 7 ust. 2 pkt 1–5). W toku nowelizacji ustawy o bibliotekach na podstawie art. 5 pkt 2 lit. a) ustawy z dnia 31 sierpnia 2011 r. o zmianie ustawy o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej oraz niektórych innych ustaw, dodano jeszcze jedno zadanie Krajowej Radzie Bibliotecznej, wyposażając ją w kompetencje przedstawiania opinii w sprawie połączenia biblioteki z instytucją kultury niebędącą biblioteką.

Stwierdzenie o polityce bibliotecznej użyte w treści art. 7 ust. 2 pkt 5 wydaje się być mocno „na wyrost”. W literaturze zwraca się uwagę, że polityka biblioteczna „to całość środków podejmowanych przez właściwe władze, mających za zadanie wywarcie wpływów na obieg i recepcję w społeczeństwie książki i innych materiałów gromadzonych w bibliotekach”²⁷. Pokraczność tej definicji rzuca się niestety w oczy. Polityka to z natury rzeczy działalność, najczęściej władzy państwowej²⁸, a nie środki. Te ostatnie są niezbędne dla realizowania polityki, jednak „środki” nie mogą być polityką. Pojęcie „właściwych władz” także razi w proponowanej w literaturze definicji. Nie wiadomo, bowiem, czy chodzi o władzę administracji rządowej, stopnia centralnego bądź terenowego, samorządowej, czy jakies inne. Trudno dociec, dlaczego proponuje się, aby polityka miała wpływ „na obieg i recepcję w społeczeństwie książki” – w licz-

²⁷ J. Wołosz, *Polityka biblioteczna państwa – oczekiwania i nadzieje*, „Polityka Państwa a Biblioteki” 2001, nr 2 (20), <http://www.ebib.pl/biuletyn-ebib/20/a.php?wolosz> [dostęp: 20.02.2017].

²⁸ Zob. M. Szymczak (red.), *Słownik języka polskiego*, t. 2, Warszawa 1988, s. 785. W myśl oksfordzkiego słownika politologii, „polityka to praktyczne zastosowanie sztuki czy nauki kierowania państwami lub innymi podmiotami politycznymi”. Według tradycyjnej definicji „polityka to sztuka i nauki rządzenia”. Zob. B. Walicka (red.), *Słownik politologii*, Warszawa 2008, s. 425–426. W literaturze zwraca się na fakt, że pojęcie „polityki” jest wieloznaczne i bywa odmiennie definiowane, w różnych orientacjach teoretyczno-metodologicznych. Przy czym w orientacji formalnoprawnej przez politykę rozumie się działalność instytucji państwowych, aparatu państwowego. W podejściu behawioralnym określana jest w kategoriach: władzy, wpływu i konfliktów, istniejących w różnych płaszczyznach życia społecznego. W tym ujęciu traktuje się ją, jako „dowolny układ stosunków społecznych, w którym występuje wyraźna obecność kontroli, wpływu, władzy lub autorytetu”. W orientacji funkcjonalnej rozumiana jest, jako funkcja systemu społecznego, zapewniająca rozwój tego systemu przez rozwiązywanie konfliktu, rozdział dóbr, artykulacji interesów. W myśl podejścia racjonalnego polityką jest podejmowanie decyzji w ramach procesy sprawowania władzy i gry o władzę. Zdaniem zwolenników stanowiska postbehawioralnego polityką jest rozwiązywanie problemów społecznych, wynikających z deficytu dóbr i powodujących deprywację jednostek oraz grup społecznych. Jest to w myśl tego ostatniego stanowiska swoista służba społeczna, dążąca do zmniejszenia bądź usuwania ograniczeń w zaspokajaniu potrzeb ludzi. Zob. A. Antoszewski, R. Herbut, *Leksykon politologii*, Wrocław 2003, s. 329–330.

bie pojedynczej i „materiałów gromadzonych w bibliotekach” – co do których to materiałów używa się liczby mnogiej. Słusznie natomiast w dalszej części przywołanego tekstu, J. Wołosz zwraca uwagę, że polityka biblioteczna odnosić się winna nie tylko do bibliotek publicznych. Trudno zgodzić się jednak ze stanowiskiem, że za politykę biblioteczną odpowiada tylko minister właściwy do spraw kultury i dziedzictwa narodowego oraz Rada Ministrów. W gruncie rzeczy politykę tę określa i formułuje władza ustawodawcza, przeznaczając chociażby odpowiednie środki dla potrzeb bibliotek i wskazując kierunki ich działania. Zasadne wydaje się wniosek J. Wołosza, że polityka biblioteczna nie jest kreowana, a w konsekwencji nie może być realizowana. Trafną wydaje się także konstatacja, że zamiast polityki bibliotecznej w skali kraju, istnieją polityki poszczególnych samorządów terytorialnych.

W literaturze podkreśla się, że polityka biblioteczna była określana i formułowana jeszcze w okresie Komisji Edukacji Narodowej²⁹. Zauważa się, że polityka biblioteczna jest potrzebna, aczkolwiek przy okazji kwestionuje się i to dość ostro potrzebę istnienia „egzemplarzy obowiązkowych”, podnosząc że Krajowa Rada Biblioteczna nie jest w stanie prowadzić takiej polityki, gdyż nie jest do tego dostatecznie przygotowana, chociaż posiada warunki do wykonywania takich zadań³⁰. Warto zauważyć, że liczne biblioteki naukowe opra-

²⁹ M. Łodyński, *U kolebki polskiej polityki bibliotecznej (1774–1794)*, Warszawa 1935; idem, *Materiały do dziejów państwowej polityki bibliotecznej w Księstwie Warszawskim i Królestwie Polskim (1807–1831)*, Wrocław 1958; L. Bykowski, *Współczesna polityka biblioteczna w zakresie publicznych bibliotek oświatowych*, Warszawa 1937; P. Lechowski, *Likwidacja skutków drugiej wojny światowej w polityce bibliotecznej PRL (1945–1950)*, [w:] *Biblioteka i informacja w komunikowaniu*, red. M. Kocójowa, Kraków 2000, s. 210–216; J. Grycz, *Polska polityka biblioteczna w latach powojennych*, [w:] *Z zagadnień teorii i praktyki bibliotekarskiej. Studia poświęcone pamięci Józefa Grycza*, red. B. Horodyski, Wrocław 1961, s. 78 i n.; Cz. Kozioł, *Polityka biblioteczna. Podstawowe założenia i cele organizacji i działalności bibliotek w Polsce Ludowej*, Warszawa 1952, s. 25 i n.; P. Lechowski, *Problemy i organizacja bibliotekarstwa publicznego w Polsce w latach 1945–1951*, „Roczniki Biblioteczne” 2011, nr 55, s. 91–112. W tym ostatnim tekście zwraca się uwagę na utworzenie w lutym 1945 r. w Zarządzie Centralnym Ministerstwa Oświaty, Wydziału Bibliotek, który swoimi kompetencjami objął ogół sprawy dotyczących polskiego bibliotekarstwa i miał realizować cele państwowej polityki bibliotecznej. Zauważa się także, że od 1948 r. bibliotekarstwo publiczne przekształcano w narzędzie realizacji celów politycznych i ideologicznych. Por. także T. Zarzębski, *Państwowa polityka biblioteczna. Model organizacji w Polsce. Wstępny zarys problematyki*, mps., Warszawa 1971, s. 40 i n.

³⁰ T. Zarzębski, *Polityka biblioteczna czyli sztuka rządzenia sprawami bibliotecznymi*, EBIB 2001, nr 6 (24); *Zabezpieczenie i ochrona zbiorów*, <http://www.ebib.pl/2001/24/zarzenski.html> [dostęp: 20.02.2017].

cowaly własne polityki, ale generalnie odnoszące się do zarządzania zasobami lub gromadzenia zbiorów³¹.

Zauważyć należy, że członków Krajowej Rady Bibliotecznej w myśl art. 7 ust. 4 ustawy o bibliotekach powołuje minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego. W skład Krajowej Rady Bibliotecznej w myśl art. 7 ust. 3 powoływani są: dyrektor Biblioteki Narodowej, dyrektor Biblioteki Jagiellońskiej, czterej przedstawiciele bibliotek publicznych wskazani przez ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, czterej przedstawiciele bibliotek szkolnych, pedagogicznych i naukowych wskazani przez ministra właściwego do spraw oświaty i wychowania, dwaj przedstawiciele środowisk naukowych wskazani przez ministra właściwego do spraw nauki oraz trzej przedstawiciele środowisk bibliotekarskich i twórczych. Rada ze swojego grona wybiera przewodniczącego. Minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego może odwołać członka Rady przed upływem kadencji, jeżeli nie uczestniczy on w pracach Rady. Do wspomnianego ministra należy też określenie w drodze rozporządzenia organizacji i trybu działania Rady, a także sposobu powoływania przewodniczącego Rady oraz określenie zasad sprawnej obsługi administracyjnej³².

³¹ Zob. *Polityka zarządzania zasobami w systemie biblioteczno-informacyjnym UAM* http://lib.amu.edu.pl/index.php?option=com_content&task=view&id=1278&Itemid=213 [dostęp: 20.02.2017]; *Polityka gromadzenia książek, czasopism, baz danych oraz innych materiałów bibliotecznych w UJ CM*, <http://www.bm.cm.uj.edu.pl/przewodnik/procedury> [dostęp: 20.02.2017].

³² W chwili obecnej obowiązuje w tym zakresie rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 14 lutego 2012 r. w sprawie organizacji i trybu działań Krajowej Rady Bibliotecznej, Dz.U. 2012, poz. 198. Rozporządzenie to poprzedzone było rozporządzeniem Ministra Kultury i Sztuki z dnia 19 marca 1998 r. w sprawie regulaminu Krajowej Rady Bibliotecznej, Dz.U. 1998, nr 47, poz. 297. W myśl obecnie obowiązującego rozporządzenia posiedzenia Krajowej Rady Bibliotecznej zwołuje jej przewodniczący z inicjatywy własnej, nie rzadziej niż raz na kwartał, albo na wniosek, co najmniej 6 członków Rady lub na wniosek ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego nie później niż w terminie 14 dni od dnia otrzymania wniosku. Przewodniczący Krajowej Rady kieruje jej pracami i reprezentuje ją na zewnątrz ustalając terminy i program kolejnych posiedzeń Rady, przewodniczy jej posiedzeniom, podpisuje uchwały, sporządza sprawozdanie. Jeśli nie może przewodniczyć w posiedzeniu Rady, zastępuje go wskazany przez niego członek Rady. Rada w zakresie swoich kompetencji wyraża opinie w formie uchwał podejmowanych większością głosów w obecności, co najmniej połowy ustawowego składu w głosowaniu jawnym, z tym że w przypadku spraw personalnych lub na wniosek co najmniej 5 członków Rady przewodniczący zarządza głosowanie tajne.

W treści ustawy uregulowano także funkcjonowanie bibliotek publicznych, do których zaliczono Bibliotekę Narodową oraz biblioteki jednostek samorządu terytorialnego, wskazując że biblioteki publiczne są organizowane w sposób zapewniający mieszkańcom dogodny dostęp do materiałów bibliotecznych i informacji. Wskazano, że zarówno gmina, jak i powiat mają organizować i prowadzić co najmniej jedną bibliotekę publiczną, przy czym zadania powiatowej biblioteki publicznej może wykonywać na podstawie porozumienia wojewódzka lub gminna biblioteka publiczna, działająca i mająca swoją siedzibę na obszarze powiatu³³.

Samorząd województwa także ma organizować i prowadzić, co najmniej jedną wojewódzką bibliotekę publiczną. W ustawie o bibliotekach określono zadania wojewódzkiej biblioteki publicznej, wskazując że należy do nich: gromadzenie, opracowywanie i udostępnianie materiałów bibliotecznych służących obsłudze potrzeb informacyjnych, edukacyjnych i samokształceniowych, zwłaszcza dotyczących wiedzy o własnym regionie oraz dokumentujących jego dorobek kulturalny, naukowy i gospodarczy; pełnienie funkcji ośrodka informacji biblioteczno-bibliograficznego, organizowanie obiegu wypożyczeń międzybibliotecznych, opracowywanie i publikowanie bibliografii regionalnych, a także innych materiałów informacyjnych o charakterze regionalnym; badanie stanu i stopnia zaspokajania potrzeb użytkowników, analizowanie stanu, organizacji i rozmieszczenia bibliotek oraz formułowanie i przedstawianie organizatorom propozycji zmian w tym zakresie; udzielanie bibliotekom pomocy instrukcyjno-metodycznej i szkoleniowej; sprawowanie nadzoru merytorycznego w zakresie realizacji przez powiatowe i gminne biblioteki publiczne zadań polegających na współdziałaniu w zakresie gromadzenia, opracowywania, przechowywania i udostępniania zbiorów; sporządzania i rozpowszechniania informacji bibliograficznych i dokumentacyjnych; prowadzenie działalności naukowo-badawczej oraz dokształcania i doskonalenia zawodowego pracowników bibliotek, wreszcie wymiany oraz przekazywania materiałów bibliotecznych i informacji.

³³ W judykaturze wyrażono jednoznaczne stanowisko, że nie sposób przyjąć, że bez względu na wielkość gminy, liczbę jej mieszkańców i inne uwarunkowania lokalne gmina jest zobowiązana do zorganizowania i prowadzenia – poza gminną biblioteką publiczną pozostałych jednostek wymienionych w art. 19 ust. 2 ustawy o bibliotekach. W efekcie nie ma obowiązku, aby w statucie biblioteki publicznej określać zakres działania i lokalizację filii oraz oddziałów biblioteki. Taki obowiązek jest aktualny tylko wówczas, gdy takie oddziały bądź punkty biblioteczne są tworzone. Zob. wyrok Sądu Administracyjnego w Gliwicach z dnia 4 czerwca 2008 r., IVSA/GI 262/08, LEX nr 159153.

W tekście ustawy odniesiono się także do bibliotek naukowych, szkolnych i pedagogicznych³⁴, fachowych i zakładowych. Biblioteki te mają wspierać realizację zadań zakładów pracy oraz służyć potrzebom doskonalenia zawodowego pracowników oraz zaspokajania potrzeb oświatowych i kulturalnych pracowników i ich rodzin (art. 24 ust. 1 i 2 ustawy o bibliotekach). Podjęto problem obsługi specjalnych grup użytkowników³⁵ oraz w sposób niezwykle ogólnikowy odniesiono się do pracowników bibliotek.

³⁴ Biblioteki szkolne oraz biblioteki innych placówek systemu oświaty w myśl art. 22 ust. 1 ustawy o bibliotekach służą realizacji programów nauczania i wychowania, edukacji kulturalnej i informacyjnej dzieci i młodzieży oraz w kształceniu i doskonaleniu nauczycieli. Wyraźnie stwierdzono, że w każdej szkole publicznej ma być prowadzona biblioteka szkolna. W judykaturze wywieziono, że przepis art. 22 o bibliotekach związku z art. 67 ust. 1 ustawy z dnia 6 września 1991 r. o systemie oświaty daje podstawę do przyjęcia, że biblioteka szkolna jest pracownią szkoły, a jej organizacja i stworzenie uczniom możliwości korzystania z niej są obligatoryjne. Podkreślono, że jakkolwiek art. 13 ustawy o bibliotekach daje organizatorowi biblioteki uprawnienia do dokonania i połączenia podziału lub likwidacji oraz nakłada na niego obowiązki, które musi wykonać, wydając akt o połączeniu, podziale lub likwidacji biblioteki, to jednak przepis art. 13 ust. 6 stanowi, że nie stosuje się go do bibliotek szkolnych i pedagogicznych, co jest równoznaczne z wyłączeniem możliwości objęcia biblioteki szkolnej aktem połączenia, podziału lub likwidacji. Wyrok Wojewódzkiego Sądu Administracyjnego w Warszawie z dnia 26 września 2012 r. II SA/Wa 746/12, LEX nr 1347227. Podobne stanowisko zostało zawarte w wyroku Naczelnego Sądu Administracyjnego w Warszawie z dnia 17 kwietnia 2013 r. I OSK 3137/12, LEX nr 1336399 oraz w wyroku Naczelnego Sądu Administracyjnego we Wrocławiu dnia 28 kwietnia 2000 r. II SA/Wr 991/98, OwSS 2000, nr 4, poz. 103.

³⁵ Do grupy tej zaliczono funkcjonowanie Centralnej Biblioteki Niewidomych oraz biblioteki w podmiotach leczniczych, w domach pomocy społecznej, w zakładach karnych, poprawczych, w schroniskach dla nieletnich, a także w jednostkach organizacyjnych podległych Ministrowi Obrony Narodowej i ministrowi właściwemu do spraw wewnętrznych. Szczegółowe kwestie dotyczące tego ostatniego obszaru zostały uregulowane w rozporządzeniu Ministra Obrony Narodowej z dnia 5 marca 2013 r. w sprawie sposobu organizacji obsługi bibliotecznej w jednostkach organizacyjnych podległych Ministrowi Obrony Narodowej oraz sposobu współdziałania bibliotek publicznych w wykonywaniu tej obsługi, Dz.U. 2013, poz. 340. Rozporządzenie to było poprzedzone rozporządzeniem z dnia 6 lutego 2003 r. Dz.U. 2003, nr 35, poz. 297, które utraciło moc z upływem dnia 30 czerwca 2012 r. na podstawie art. 13 pkt 3 ustawy z dnia 31 sierpnia 2011 r. o zmianie ustawy o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej oraz niektórych innych ustaw, Dz.U. 2011, nr 207, poz. 1230. Kwestie odnoszące się do podmiotów leczniczych uregulowało rozporządzenie Ministra Zdrowia z 5 grudnia 2012 r. w sprawie sposobu organizacji obsługi bibliotecznej w podmiotach leczniczych oraz sposobów współdziałania bibliotek publicznych w wykonywaniu tej obsługi, Dz.U. 2012, poz. 1406. Problem funkcjonowania bibliotek w zakładach karnych, poprawczych i schroniskach dla nieletnich

W odniesieniu do pracowników zatrudnionych w bibliotekach ustawa ograniczyła się tylko do stwierdzenia, że mogą się oni legitymować wykształceniem średnim. Ministrem właściwym do uznawania kwalifikacji w zawodzie regulowanym bibliotekarza, pracownika dokumentacji i informacji naukowej został w oparciu o rozporządzenie Prezesa Rad Ministrów 23 lutego 2004 r.³⁶ minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego. Zauważyć jednak należy, że kwestia pracowników bibliotek nie została generalnie uregulowana poza treścią Karty Praw Nauczyciela³⁷ i art. 88 ust. 2 oraz art. 13 ustawy 27 lipca 2005 r. prawo o szkolnictwie wyższym³⁸.

Do bibliotek naukowych zaliczono Bibliotekę Narodową oraz biblioteki, których organizatorami są: szkoły wyższe, Polska Akademia Nauk, jednostki badawczo-rozwojowe, wreszcie inne biblioteki. Wykaz bibliotek naukowych ma prowadzić Biblioteka Narodowa. Ministrowi właściwemu do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego powierzono wskazanie w drodze rozporządzenia sposobu i trybu zaliczania bibliotek określonych jako „inne biblioteki” oraz ustalenie ich wykazu przy uwzględnieniu specyfiki z zakresu ich działalności oraz potrzeby zapewnienia profesjonalnego wykonywania przez nie zadań³⁹.

został uregulowany rozporządzeniem Ministra Sprawiedliwości z 25 października 2012 r. w sprawie sposobu organizacji obsługi bibliotecznej w zakładach karnych, poprawczych i schroniskach dla nieletnich oraz sposobu współdziałania bibliotek publicznych w wykonywaniu tej obsługi, Dz.U. 2012, poz. 1238. W odniesieniu do jednostek organizacyjnych, podległych Ministrowi Spraw Wewnętrznych obowiązuje rozporządzenie tego Ministra z dnia 17 sierpnia 2012 r. w sprawie sposobu organizacji obsługi bibliotecznej w jednostkach organizacyjnych podległych Ministrowi Spraw Wewnętrznych oraz sposobu współdziałania bibliotek publicznych w wykonywaniu tej obsługi, Dz.U. 2012, poz. 984.

³⁶ Dz.U. 2004, nr 31, poz. 265.

³⁷ T.j. Dz.U. 2016, poz. 1379.

³⁸ T.j. Dz.U. 2016, poz. 1842 z późn. zm.

³⁹ W kwestii tej obowiązuje rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 2 kwietnia 2012 r. w sprawie sposobu i trybu zaliczania bibliotek, do niektórych bibliotek naukowych oraz ustalenia ich wykazu, t.j. Dz.U. 2016, poz. 137 ze zm. Do bibliotek tych może być zaliczona biblioteka, która służy potrzebom nauki i kształcenia, zapewniając dostęp do materiałów bibliotecznych i zasobów informacyjnych niezbędnych do prowadzenia prac naukowo-badawczych oraz zawierających wyniki badań naukowych, prowadzące przy tym działalność naukowo-badawczą w zakresie bibliotekoznawstwa i dziedzin pokrewnych, a także w zakresie obsługiwanych przez nie dziedzin nauki. W bibliotece takiej musi znajdować się specjalistyczny zasób biblioteczny w zakresie co najmniej jednej dyscypliny naukowej albo artystycznej, który służy do prowadzenia prac naukowo-badawczych oraz zawiera wyniki badań. Zatrudniony w niej musi być co

Biblioteki pełnią ważną rolę zapewniając gwarantowane w treści art. 6 Konstytucji warunki upowszechnienia i dostępu do dóbr kultury oraz statuowaną w treści art. 54 Konstytucji wolność pozyskiwania i rozpowszechnia informacji. Warunkują także przewidzianą w art. 70 ust. 4 Konstytucji możliwość dostępu do wykształcenia i wynikający z art. 73 wolność badań naukowych. Trudno jednak uznać rozwiązania zawarte w obowiązującej ustawie o bibliotekach i towarzyszącej jej rozporządzeniach za wyczerpujące. Szczególnie razi brak należytej regulacji statusu bibliotekarza i zasad jego wynagradzania.

Summary

The legal status of libraries in Poland was defined by the decree on libraries and the care of collections dated 17 September 1946. This decree was repealed by the Act on libraries, dated April 9, 1968, which was repealed by Article 31 of Act on libraries, dated 27 June, 1997. The legislature didn't define the concept of a library, but only pointed out the basic tasks of the library. Not every entity that uses its name in code "library" is a library within the meaning of the Act. Public libraries can't be combined with other institutions, school libraries or pedagogical libraries. The Act regulates the notion of library materials, the National Resource Library, the competence of the Council for this resource, the tasks and functions of the National Library Council. The problem is in the library policy, which hasn't been defined in the an appropriate manner. In addition to public libraries, there are scientific, school and pedagogical libraries. The law doesn't regulate the status of library staff. The important role of libraries show numerous provisions of the Constitution

najmniej jeden pracownik ze stopniem naukowym w zakresie bibliologii i informatologii lub w zakresie jednej z dyscyplin naukowych, albo artystycznych zaliczonych do dziedziny nauki obsługiwanej przez bibliotekę prowadzący działalność naukową, albo działalność upowszechniającą naukę. Ponadto w takiej bibliotece winna znajdować się infrastruktura techniczna i teleinformatyczna zapewniająca dostęp do bazy elektronicznych czasopism naukowych oraz innych elektronicznych baz danych, służących do prowadzenia prac naukowych. Wniosek o zaliczenie biblioteki do bibliotek naukowych musi być zaopiniowany przez Krajową Radę Biblioteczną, a decyzję w tym względzie podejmuje minister właściwy do spraw kultury i dziedzictwa narodowego. Biblioteka taka co trzy lata podlega ocenie przez Krajową Radę Biblioteczną. Przedstawiane rozporządzenie w załączniku przynosi wykaz 30 bibliotek zaliczonych do bibliotek naukowych. Co ciekawe, nie znalazła się w niej Biblioteka Kórnicka.

Keywords: libraries, public libraries, scientific libraries, school libraries, pedagogical libraries, collection and storage of library materials, National Library Council, National Resource Library

Słowa kluczowe: biblioteki, biblioteki publiczne, biblioteki naukowe, biblioteki szkolne, biblioteki pedagogiczne, gromadzenie i przechowywanie materiałów bibliotecznych, Krajowa Rada Biblioteczna, Narodowy Zasób Biblioteczny, polityka biblioteczna